

Przemysław Majkut

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie

Uniwersytet Jagielloński

Refleksje na temat komunikowania wyników egzaminów

Wstęp

Egzaminy zewnętrzne są obecne w Polsce od 2002 roku. W ciągu ostatnich 15 lat są stałym elementem systemu oświaty. W świadomości opinii publicznej okręgowe komisje egzaminacyjne oraz Centralna Komisja Egzaminacyjna stają się obecne zwłaszcza w momencie przeprowadzania egzaminu oraz ogłaszania jego rezultatów. Wyniki poszczególnych egzaminów rozpalają opinię publiczną. Są one jeszcze bardziej istotne dla najbardziej zainteresowanych, czyli uczniów zdających egzaminy oraz ich rodzin. Żywośnie zainteresowani są nimi także dyrektorzy szkół i nauczyciele w nich pracujący. Baczną uwagę zwracają na nie również organy prowadzące szkoły (w Polsce są to w większości jednostki samorządu terytorialnego) oraz organy nadzorujące pracę szkół, czyli kuratoria oświaty.

Sposób, w jaki komunikowane są wyniki egzaminacyjne wszystkim zainteresowanym, jest niezwykle istotny z punktu widzenia funkcjonowania systemu egzaminów zewnętrznych. Często pierwszy (i jedyny) kontakt z egzaminami zewnętrznymi opinii publicznej i osób niebędących bezpośrednio zaangażowanych w system oświaty następuje poprzez komunikat o wynikach egzaminu. Z tego punktu widzenia jest bardzo istotne, aby proces komunikacji wyników był prowadzony w sposób odpowiadający na potrzeby odbiorcy, który go odczytuje, ale równocześnie maksymalizujący prawidłową interpretację danego komunikatu oraz zmniejszający szansę na nieprawidłowe odczytanie informacji, nawet w sytuacji gdy odczytuje go odbiorca, do którego dany komunikat nie był z zasady kierowany.

Celem niniejszego materiału jest przedstawienie refleksji dotyczącej sposobów prezentowania wyników egzaminacyjnych, opartej na systematycznym przeglądzie sposobów komunikowania wyników, obecnych w systemie egzaminów zewnętrznych w Polsce. W jego ramach zostaną przedstawione wytyczne, obecne w polskiej i światowej literaturze tematu, dotyczące komunikowania wyników egzaminacyjnych oraz zostaną przytoczone rezultaty badań przeprowadzonych w Polsce, uwzględniające to zagadnienie¹, a także wpisujące się w tematykę prezentowaną już na konferencjach Diagnostyki Edukacyjnej (m.in. Rappe i Peter, 2010; Rappe, 2013; Stożek, 2008; Matuszczak i Stożek, 2013; Szmigel,

¹ W przygotowaniu tej publikacji wykorzystano dane zebrane podczas projektu „Modernizacja systemów informatycznych do obsługi systemu egzaminów zewnętrznych i nadzoru pedagogicznego I etap”. Priorytet III Wysoka jakość oświaty, Działanie 3.1. Modernizacja systemu zarządzania i nadzoru w oświacie, Poddziałanie 3.1.1 Tworzenie warunków i narzędzi do monitorowania, ewaluacji i badań systemu oświaty oraz dane z badań przeprowadzonych w ramach projektu „Badania dotyczące rozwoju metodologii szacowania wskaźnika edukacyjnej wartości dodanej” Priorytet III Wysoka jakość oświaty, Działanie 3.2. Rozwój systemu egzaminów zewnętrznych.

2008, 2011; Kulon, 2010) oraz opisywaną w Raporcie o Stanie Edukacji (ROSE) z 2014 roku, dotyczącym egzaminów zewnętrznych w polityce i praktyce edukacyjnej (Szaleniec, Skórska, Koniewski, Majkut i Kulon, 2014).

Rozważania przedstawione w tym materiale zostały zawężone do komunikatów o wynikach, dotyczących egzaminów ogólnokształcących. Pominęto w nich wątki związane z egzaminami zawodowymi.

Komunikowanie wyników jako proces

Komunikowanie wyników egzaminów zewnętrznych możemy rozpatrywać w kategoriach wypracowanych w ramach teorii masowego komunikowania (Ryan, 2006). Jak każdy proces komunikowania, prezentowanie wyników egzaminacyjnych ma nadawcę, komunikat (wiadomość, jej zakres), formę (medium), zamiar (cel) oraz odbiorcę. Spojrzenie przez pryzmat tych kategorii analitycznych ułatwia analizę i ocenę danego komunikatu. By jednak była ona wykonana prawidłowo w przypadku rozwiązań funkcjonujących w polskim systemie egzaminów zewnętrznych, należy pamiętać, że na ich kształt mają duży wpływ istniejące rozwiązania prawne. Centralna Komisja Egzaminacyjna (CKE) oraz osiem okręgowych komisji egzaminacyjnych (OKE) są zobowiązane prawnie do przygotowywania sprawozdań o przebiegu egzaminów, które przeprowadzają. Oznacza to, że komunikaty o wynikach egzaminacyjnych zawsze będą publikowane.

Najważniejszym komunikatem o wynikach, dostępnym publicznie, są sprawozdania z przebiegu egzaminów. Za ich przygotowanie odpowiada CKE (dla całej Polski) i poszczególne OKE (dla województw, w których egzaminy przeprowadza dana komisja). Zawierają one szczegółowe informacje dotyczące przebiegu egzaminu i wyniki egzaminacyjne, także w podziale na różne grupy zdających. Są one przedstawione zarówno w formie tabelarycznej, jak i graficznej. Szczegółowe informacje o podstawowych parametrach statystycznych wyników egzaminów, takich jak średnia, modalna, mediana, odchylenie standardowe, są zamieszczone w sprawozdaniu.

Początkowo sprawozdania różniły się w komisjach. Stopień szczegółowości, stosowane parametry statystyczne czy też opis poszczególnych tabel i wykresów zmieniał się w poszczególnych OKE. Można zauważyć dwie tendencje w odniesieniu do sprawozdania. Pierwsza z nich to zwiększanie zakresu opisu zadań sprawdzających umiejętności. Druga to dążenie do ujednocnienia sprawozdań. Od 2014 roku zakres i forma tego komunikatu są przygotowywane przez CKE. Każda OKE przygotowuje przez CKE szablony tabel i wykresów wypełnia wynikiem uczniów z terenu, na którym odpowiada za przeprowadzenie danego egzaminu. Dzięki temu rozwiązaniu każdy zainteresowany znajdzie dokładnie takie same informacje w sprawozdaniach z różnych OKE, co ułatwia ich wykorzystywanie. Jednak w takim rozwiązaniu problemem staje się kwestia dostosowywania treści sprawozdania do lokalnych uwarunkowań. Przykładowo, część egzaminów maturalnych jest zdawana bardzo rzadko na terenie niektórych OKE. W takim przypadku można mieć wątpliwości, czy zasadne jest wykorzystywanie w ich opisie parametrów statystycznych. Wymóg standaryzacji może prowadzić zatem do niepoprawnych z punktu widzenia merytorycznego komunikatów o wynikach.

Dodatkowo istniejące w Polsce rozwiązania dotyczące dostępu do informacji publicznej sprawiły, że praktycznie wyniki egzaminacyjne, od poziomu szkół przez wyniki uzyskiwane przez uczniów w gminach, powiatach i województwach, stały się informacją publiczną². Doprowadziło to do sytuacji, w której oprócz standardowych komunikatów o wynikach egzaminacyjnych CKE i OKE przygotowują komunikaty „na żądanie”. Ich zakres i forma są jednak zależne tylko i wyłącznie od celu podmiotów, które o te dane wystąpiły. Z tego względu nie będą one brane pod uwagę w tym opracowaniu. Tabela 1 zawiera informacje dotyczące komunikatów o wynikach przygotowywanych przez CKE i OKE dla podstawowych grup odbiorców³. Komunikaty zostały w niej zebrane z uwzględnieniem kategorii analitycznych, zaproponowanych powyżej. Informacje zebrane w tabeli zostaną rozwinięte w dalszej części materiału⁴.

Tabela 1. Komunikaty o wynikach przekazywane przez okręgowe komisje egzaminacyjne – przegląd rozwiązań

Odbiorca	Komunikat	Zakres	Forma	Cel wykorzystania (zakładany)
Zdający dany egzamin	Wyniki uzyskane przez zdającego	Suma punktów uzyskana z egzaminu; część komisji udostępnia wyniki z poszczególnych pytań zamkniętych (odpowiedź, jaka została udzielona, poprawna odpowiedź, uzyskane punkty, maks. liczba pkt) oraz pytania otwarte (suma pkt za zadanie, maks. liczba pkt)	Tabele z danymi; niektóre komisje prezentują histogram wyniku zdającego na tle szkoły, gminy, powiatu i województwa oraz umożliwiają pobranie arkusza egzaminacyjnego, który rozwiązywał uczeń (w formacie PDF)	Zdający dany egzamin ma możliwość sprawdzenia swoich wyników. W niektórych OKE zdający może porównać wynik z wynikami uczniów w swojej szkole, gminie (powiecie, województwie). Dostęp do tych danych ma zdający egzamin
Dyrektor szkoły	Wyniki uzyskane przez zdających w szkole	Średnie wyniki szkoły i klas na tle gminy lub powiatu oraz województwa; szczegółowe wyniki uczniów uzyskane za poszczególne zadania; wyniki uczniów uzyskane z poszczególnych przedmiotów; zdawalność matury; dodatkowo niektóre komisje udostępniają poziomy wykonania zadań (łatwość zadań), na tle klasy, szkoły, gminy lub powiatu oraz województwa	Tabele z danymi, dostępne w formie plików xls oraz (lub) PDF	Dyrektorzy szkół mają dostęp do pełnej informacji o wynikach uczniów. Zestawienie zawiera podsumowanie egzaminu w szkole – od średnich wyników w szkole, w klasach po wyniki pojedynczego ucznia. Niektóre OKE podają średnie wyniki z egzaminu w gminie, powiecie, województwie. Dostęp ma dyrektor danej szkoły

² Podstawą prawną jest w tym przypadku Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (tekst jednolity Dz.U. z 2014 r. poz. 782, 1662).

³ Opracowanie własne na podstawie ROSE 2014.

⁴ Kolejność kategorii przedstawiona w tabeli oraz ich rozwinięcie poza nią jest inna niż w przywoływanym wcześniej klasycznym układzie komunikacji. Takie ułożenie kategorii wynika z logiki wywodu.

Odbiorca	Komunikat	Zakres	Forma	Cel wykorzystania (zakładany)
Kuratoria oświaty (organy nadzorujące szkoły)	Wyniki uzyskane w szkołach	Średnie wyniki uzyskane z egzaminu w każdej ze szkół działającej na terenie danego kuratorium; dodatkowo prezentowane są: liczba uczniów, procent uczniów z dysleksją, informacja o tym, czy szkoła jest publiczna lub niepubliczna; w przypadku egzaminu gimnazjalnego wynik szkoły w skali staninowej, dla egzaminu maturalnego także informacja o zdawalności	Tabele z danymi, dostępne w formie plików xls oraz (lub) PDF	Pracownicy kuratoriów oświaty mają dostęp do komunikatów o wynikach szkół działających na terenie danego KO. Większość OKE udostępnia informację o wynikach szkół publicznie. Niektóre OKE udostępniają te informacje za pomocą portali o dedykowanym dostępie
Jednostki samorządu terytorialnego oraz podmioty prowadzące szkoły niepubliczne	Wyniki uzyskane w szkołach	Średnie wyniki z poszczególnych przedmiotów każdej ze szkół, prezentowane są także: liczba uczniów, procent uczniów z dysleksją, informacja o tym, czy dane szkoła jest publiczna lub niepubliczna; dla egzaminu gimnazjalnego wynik szkoły w skali staninowej, dla egzaminu maturalnego informacja o zdawalności	Tabele z danymi, dostępne w formie plików xls oraz (lub) PDF. Niektóre komisje przekazują komunikat w postaci wydruków bezpośrednio pod adres organów prowadzących szkoły	Organy prowadzące szkoły mają dostęp do wyników szkół im podlegających. Większość OKE udostępnia informację o wynikach szkół publicznie. Niektóre komisje udostępniają te informacje także za pomocą portali o dedykowanym dostępie

Nadawca

Rozwiązania organizacyjne przyjęte w polskim systemie egzaminów zewnętrznych sprawiają, że mamy do czynienia z dwoma zasadniczymi nadawcami komunikatów o wynikach egzaminów. Są to Centralna Komisja Egzaminacyjna (CKE) oraz jedna z ośmiu okręgowych komisji egzaminacyjnych. Zasadniczo to CKE decyduje ostatecznie o zakresie i formie ogólnopolskich komunikatów o wynikach, jednak okręgowe komisje egzaminacyjne mają wolną rękę w przygotowywaniu i przesyłaniu komunikatów prezentowanych szkołom, uczniom, organom prowadzącym i nadzorującym wyniki. CKE ma tutaj decydujące zdanie – oznacza to, że w sytuacji, gdy rozwiązania przyjęte przez daną OKE nie są z jakichś powodów właściwe, CKE może doprowadzić do ich zmiany.

Odbiorca

Najważniejsze grupy odbiorców, do których kierowane są komunikaty o wynikach egzaminów, to: uczniowie i ich rodzice; dyrektorzy szkół i nauczyciele w nich pracujący, organy prowadzące szkoły (dla szkół publicznych są to przede wszystkim jednostki samorządu terytorialnego); organy nadzorujące szkoły (czyli kuratoria oświaty). Przygotowanie komunikatów dla tych grup odbiorców jest wprost zapisane w przepisach (lub z nich wynika), regulujących funkcjonowanie w Polsce systemu egzaminów zewnętrznych. Każda z tych grup odbiorców

otrzymuje specjalnie przygotowane komunikaty, które są oparte na podobnej zasadzie – różnią się właściwie obszernością i formą. Należy zauważyć, że istnieje pewne napięcie między tym, co i jak przedstawiamy, a tym, jak dana grupa odbiorców jest przygotowana na odbiór i wykorzystanie komunikatów. By właściwie zrozumieć i wykorzystywać wyniki, potrzebna jest wiedza, która nie jest na takim samym poziomie w każdej grupie odbiorców. Ten wątek zostanie rozwinięty w późniejszej części tego materiału.

Zakres komunikatu

Zakres informacji o wynikach jest bardzo zróżnicowany i jako taki jest zawsze dopasowany do potrzeb danej grupy odbiorców. Można jednak tutaj wyróżnić pewne ogólne zasady. Najbardziej szczegółowe wyniki egzaminacyjne prezentowane są uczniom oraz szkołom.

Uczeń zawsze ma dostęp do informacji o swoich wynikach – są one na pisemnych zaświadczeniach i świadectwach, które są mu dostarczane⁵. Świadectwo (lub zaświadczenie o wynikach) zawiera sumę punktów otrzymanych za poszczególne egzamin przedstawiony w procentach. Dodatkowo znajdują się na nich pozycje ucznia na skali centylowej dla każdego zdawanego egzaminu. Umożliwia ona ocenę przez ucznia, jak wypadł z danego egzaminu wśród wszystkich innych go piszących. Okręgowe komisje egzaminacyjne umożliwiają uczniom poznanie swoich wyników jeszcze przed przekazaniem zaświadczeń o wynikach i świadectw do szkół za pośrednictwem dedykowanych stron internetowych. Większość komisji udostępnia uczniom rezultaty uzyskane za poszczególne zadania oraz sumę punktów za cały egzamin (lub jego części). Niekiedy uczeń ma dostęp do rozkładu wyników w szkole, gminie, powiecie i województwie, na którego tle zaznaczony jest jego wynik. Dodatkowo część komisji umożliwia sprawdzenie treści danego zadania przez kliknięcie na numer danego pytania przez zdającego.

Zakres komunikatu prezentowanego szkołom jest także bardzo szeroki. Podstawową informacją są miary tendencji centralnej danego egzaminu – zwykle są to średnie wyniki dla całej szkoły oraz poszczególnych klas. Częstą praktyką jest umieszczanie w komunikacie podobnych informacji dla gminy, powiatu oraz województwa. Szkoły mają także dostęp do wyników uczniów uzyskanych za poszczególne zadania. W przypadku matury komunikowane są dodatkowo informacje dotyczące zdawalności egzaminu. Niektóre OKE prezentują także dane o poziomach wykonania zadań⁶ w klasach, całej szkole, także na tle gminy, powiatu, województwa.

Organy prowadzące szkoły oraz kuratoria oświaty otrzymują komunikaty o bardzo zbliżonej treści. Komunikaty przygotowane dla tych odbiorców zawierają średnie wyniki uzyskane z poszczególnych przedmiotów/egzaminów każdej ze szkół, dla których dana instytucja jest organem prowadzącym lub nadzorującym. Niektóre OKE prezentują także liczbę uczniów w szkołach,

⁵ Należy zauważyć, że świadectwa oraz zaświadczenia o wynikach egzaminacyjnych są także komunikatem o wynikach egzaminacyjnych.

⁶ Procent osób odpowiadających poprawnie na dane zadanie.

procent uczniów z dysleksją oraz informację, czy dane szkoła jest publiczna lub niepubliczna. Dla egzaminu gimnazjalnego zamieszczana jest także informacja o pozycji szkoły na skali staninowej. W przypadku egzaminu maturalnego podawana jest również informacja o zdawalności uczniów w szkole. Komunikat kierowany do kuratorów i organów prowadzących szkoły jest obecnie w większości przypadków tożsamy z informacjami prezentowanymi publicznie na stronach okręgowych komisji egzaminacyjnych.

Forma

Obecnie przy komunikowaniu wyników egzaminacyjnych coraz ważniejsze są elektroniczne kanały dostępu. Najważniejszy staje się internet – sprawozdania i zestawienia związane z wynikami są publikowane głównie za pomocą tego medium, za pośrednictwem stron internetowych OKE i CKE oraz za pomocą dedykowanych portali dla poszczególnych grup odbiorców, określonych we wcześniejszej części opracowania. Oznacza to, że nie ma ograniczeń w ilości przekazywanych informacji oraz ich formy.

Zdecydowanie najpopularniejszą formą prezentowania danych są tabele, dostępne w formie plików xlsx oraz (lub) PDF⁷. Komunikaty o wynikach przyjmują także formę graficzną – niektóre komisje prezentują histogram wyniku zdającego na tle szkoły, gminy, powiatu i województwa.

Zamiar (zakładany cel wykorzystania)

Komunikaty o wynikach, przygotowywane przez CKE i OKE, mają odpowiadać na potrzeby odbiorców. Te potrzeby wiążą się ze sposobem, w jaki podstawowi odbiorcy komunikatów będą (lub chcą) je wykorzystywać. Oczywiście część z tych potrzeb jest uświadamiana, część natomiast jest dostrzegana jedynie przez specjalistów zajmujących się egzaminami zewnętrznymi i rzadko artykułowana wprost przez zainteresowanych wynikami. Warto podkreślić, że zmieniamy tutaj klasyczną perspektywę teorii masowego komunikowania (Goban-Klas, 2001) – interesuje nas nie zamiar nadawcy, lecz odbiorcy komunikatu, jest to jednak często domniemany zamiar⁸.

Gdy patrzymy na zagadnienie zamiaru jako zakładanego celu wykorzystania wyniku, intencje ucznia zdającego egzamin (oraz jego rodzica) są w tej sytuacji dość jednoznaczne. Uczeń jest zainteresowany samym wynikiem. Chce wiedzieć, ile uzyskał punktów oraz jak wypada jego wynik na tle innych piszących egzamin⁹. W ten sposób może on szacować swoje szanse w procesie rekrutacyjnym do szkoły następnego etapu, w trakcie którego wyniki egzaminu są bardzo istotne – w przypadku egzaminu maturalnego są one zwykle

⁷ Format PDF jest używany w komunikatach prezentowanych w otwartym dostępie – każdy może mieć do nich dostęp. Pliki z możliwością modyfikacji (najczęściej xls lub xlsx) są kierowane do szkół, organów prowadzących i nadzorujących za pomocą dedykowanych portali.

⁸ Określone w rozprawie grupy odbiorców komunikatów o wynikach rzadko przekazują swoje potrzeby w zakresie wyników – zadowalające dla nich są informacje, przekazywane w ramach standardowych komunikatów.

⁹ Warto zauważyć, że taką informację zawiera pozycja ucznia na skali centylowej danego egzaminu.

jedynym kryterium. Znajomość wyników za poszczególne zadania jest istotna dla ucznia tylko po to, by sprawdzić, gdzie popełnił błąd, który kosztował go utratę punktów¹⁰. Niestety, nie są one raczej wykorzystywane do refleksji na temat swojego stanu wiedzy.

Dane przekazywane szkołom dają im możliwość przeprowadzenia analiz za pomocą standardowych narzędzi statystycznych, takich jak rozkłady wyników uczniów czy średnie rezultaty w różnych grupach uczniowskich (niekoniecznie klasach). Dodatkowe wskaźniki, jak **średnie wyniki uzyskane** przez uczniów, np. w danej gminie (lub powiecie bądź województwie), umożliwiają prowadzenie analiz z wykorzystaniem wyników egzaminacyjnych uczniów, co z kolei umożliwia refleksję, które z działań podjętych w szkole (głównie dydaktycznych, związanych z organizacją pracy całej i szkoły i sposobu prowadzenia zajęć na lekcji) okazały się skuteczne. Co oczywiste, do prowadzenia tego rodzaju analiz jest potrzebna wiedza (o procesie dydaktycznym, kontekście, w jakim uzyskano dane wyniki, a także z zakresu podstaw statystyki) i doświadczenie osób je przeprowadzających. Jednak warunkiem koniecznym jest posiadanie danych, które można analizować. Z tego względu szkoły powinny być zainteresowane nie tylko wynikami egzaminu w całej szkole, lecz także wynikami poszczególnych uczniów oraz odpowiedzią na pytania, które zadania uczniowie rozwiązali najlepiej, a których nie umieli rozwiązać i dlaczego. Tylko poprzez porównanie podejmowanych dydaktycznych działań podczas lekcji i ocenę ich skuteczności może przyczynić się do innego planowania wykorzystania czasu i podejmowania innych metod pracy z uczniami.

W odniesieniu do kuratoriów oświaty wyniki egzaminacyjne są istotne z punktu widzenia ich nadzoru nad poprawnością funkcjonowania szkół. Jednym z ważnych elementów, który brany jest pod uwagę w procesie ewaluacji zewnętrznej szkół, są średnie wyniki egzaminów (Koniewski, Majkut, Skórska, 2012). Wyniki egzaminacyjne interesują także samorządy. Organy prowadzące szkoły publiczne mają obowiązek składać sprawozdanie o stanie oświaty funkcjonującej pod ich auspicjami odpowiednim radom gminy, powiatu bądź miasta. Wyniki egzaminacyjne stanowią zwykle kluczowy element tego raportu (Szmigel, 2008).

Wyzwania komunikowania wyników egzaminacyjnych

Komunikowanie wyników egzaminów nie jest rzeczą tak prostą, jak wydaje się na pierwszy rzut oka. Podstawowe problemy, z którymi trzeba się zmierzyć, to niewłaściwe wykorzystywanie wyników, zwłaszcza do tworzenia niepoprawnych metodologicznie rankingów, oraz rozminięcie się potrzeb odbiorców komunikatów (także tych nieuświadomionych) z formą i zakresem informacji o wynikach.

Niestety, zakładane potrzeby szkół, kuratoriów i jednostek samorządu terytorialnego często rozmiągają się z rzeczywistym wykorzystywaniem przez nich komunikatów o wynikach. Istnieje duża presja na tworzenie rankingów na

¹⁰ Udostępnianie uczniom wyników egzaminacyjnych za poszczególne zadania daje im także lepsze podstawy do podjęcia decyzji o złożeniu wniosku o wgląd do pracy egzaminacyjnej.

podstawie wyników egzaminów. Istotne wtedy staje się nie to, co oznacza wynik, ale czy i o ile jest lepszy od wyników danej szkoły od innej, danej gminy od innej. Prowadzi to do błędnych interpretacji wyników i spływania informacji, którą można odczytać z rezultatów egzaminów.

W artykule *Refleksyjny praktyk wobec edukacyjnej wartości dodanej* Ewa Stożek (2008) wskazuje powody, dla których wyniki egzaminów słabo przekładają się do „nauczycielskich systemów kształcenia”. Są to: komunikaty nie są dostatecznie jasne dla nauczycieli pod kątem słabych i mocnych stron jego pracy, treściowe znaczenie wyniku egzaminu jest słabo czytelne, natomiast analiza wyników prowadzona w szkole zatrzymuje się na etapie opisu, nie starając się interpretować rezultatów w sposób pozwalający przełożyć ją na dydaktykę. Na koniec autorka wskazuje, że sama interpretacja jest najczęściej ucieczką w usprawiedliwieniu, rzadko odnoszącą się do wpływu metod pracy nauczyciela na wynik egzaminu. Choć autorka odnosi się w swoim wywodzie do egzaminu gimnazjalnego, jej argumenty wydają się aktualne także w odniesieniu do wykorzystania komunikatów o wynikach z pozostałych egzaminów ogólnokształcących. Podobne problemy związane z wykorzystaniem komunikatów podają Goodman i Hambelton (2004). Na podstawie przeglądu literatury w zakresie tego tematu wskazują, że najważniejszym problemem jest zwykle niepoprawne założenie o posiadaniu przez odbiorcę wiedzy statystycznej, co uwiadcza się w języku komunikatów, które stają się niezrozumiałe dla odbiorcy. Problemy ze zrozumieniem informacji o wynikach mają źródło także w braku dobrze zdefiniowanych w komunikacie technicznych symboli, zbyt wielkiej ilości informacji oraz braku przykładowej interpretacji wyników, która pozwoliłaby nadać znaczenie odczytywanym результатам. Co do formy, autorzy wskazują na zbyt rzadkie używanie grafik w komunikatach, które raczej mają charakter tabelaryczny i tekstowy.

Istnieje napięcie między zawartością komunikatu kierowanego do odbiorców a stopniem, w jakim dana grupa odbiorców jest w stanie poprawnie odczytać prezentowane informacje. Na ten problem zwracano uwagę od lat – zwłaszcza w przypadku komunikatów kierowanych do dyrektorów i nauczycieli szkół (Stożek, 2008; Ryan, 2006, Goodman i Hambelton, 2004). Zasadniczo wyniki badań w **zakresie komunikowania i interpretacji wyników badań edukacyjnych** o wielkiej skali, do których niewątpliwie możemy zaliczyć powszechne egzaminy zewnętrzne, wskazują na problemy w interpretacji i rozumieniu rezultatów badań przez potencjalnie najbardziej zainteresowane grupy odbiorców (Ryan, 2006). Wyniki egzaminacyjne mają potencjalnie olbrzymią wartość diagnostyczną dla nauczycieli. Dzięki wnikliwej analizie i interpretacji przeprowadzonych analiz nauczyciele pracujący z egzaminowaną grupą uczniów mają możliwość ocenić jakość procesu dydaktycznego. Jednak, by ta szansa mogła zostać właściwie wykorzystana, muszą zostać spełnione pewne wymagania. Pierwsze z nich wynika z faktu, że analiza wyników na poziomie szkoły powinna zawsze odbywać się w kontekście ich uzyskania. Inaczej mówiąc, osiągnięcia uczniów można poprawnie analizować, mając wiedzę o tym, co się z nimi działo w okresie szkolnym, którego dotyczył dany egzamin. Tę wiedzę ma tylko nauczyciel, jednak by on był w stanie poprawnie zinterpretować wyniki uczniów, musi posiadać duże kompetencje statystyczne i badawcze – jest

to pierwsze z wymagań właściwego korzystania z wyników. Drugie wymaganie dotyczy bezpośrednio komunikatu o wynikach. Jego zakres i forma muszą dawać nauczycielowi i dyrektorowi możliwość przeprowadzenia diagnozy na podstawie wyników. Z tego względu najlepszym wyjściem wydaje się przekazanie szkołom jak najbardziej szczegółowych informacji w odniesieniu do poziomu odpowiedzi ucznia na pojedyncze zadanie. Z drugiej strony współczesny rozwój teorii i badań empirycznych z zakresu psychometrii prowadzi nas do wniosku, że proste utożsamienie odpowiedzi na egzaminie z umiejętnościami ucznia z danej dziedziny nie jest uzasadnione. Z tego punktu widzenia zasadne wydaje się przekazywanie szkołom informacji o osiągnięciach uczniów, która została opracowana w sposób uwzględniający rozwój współczesnej statystyki i psychometrii. Jednak prawidłowe wykorzystanie takich wskaźników nie jest proste i wymaga specjalistycznej wiedzy, której większość pracowników szkół nie posiada. Zatem prawidłowe ich wykorzystanie w interpretacji wymaga szerokiego i zróżnicowanego zakresu wspomagania nauczycieli i dyrektorów poprzez materiały szkoleniowe, programy treningowe i maksymalnie efektywne sposoby prezentowania informacji.

Obecnie rozwiązania stosowane w systemie egzaminów zewnętrznych są nakierowane na prezentowanie szkołom pełnej i szczegółowej informacji o wynikach ucznia. W ramach okręgowych komisji egzaminacyjnych istnieją wyspecjalizowane pracownice, które skupiają swoje wysiłki na promowaniu właściwych sposobów interpretacji danych kierowanych do szkół i wspieraniu nauczycieli i dyrektorów w procesie analizy. Przykładem drugiego z przedstawianych podejść do komunikowania szkołom osiągnięć egzaminacyjnych uczniów są wskaźniki edukacyjne, opracowane i prezentowane w ramach projektów systemowych związanych z rozwojem metody Edukacyjnej Wartości Dodanej oraz Porównywalnych Wyników Egzaminacyjnych. W ich ramach na podstawie wyników egzaminacyjnych uczniów opracowano wskaźniki dające możliwości analityczne niedostępne prostym wskaźnikom statystycznym przygotowywanym standardowo przez CKE i OKE. Następnie wskaźniki te były szeroko prezentowane i promowane. Na uwagę zasługuje zwłaszcza wsparcie w analizie i interpretacji wskaźników EWD¹¹, w którego ramach przygotowywano materiały szkoleniowe, podręczniki do analizy tych wskaźników oraz prowadzono bardzo intensywne szkolenia przez cały czas trwania projektu.

Ostatnim wyzwaniem, na jakie należy zwrócić uwagę, jest kwestia komunikowania wyników uczniów z danego egzaminu szkołom, w których rozpoczynają oni kolejny etap edukacyjny. Przykładowo, szczegółowe wyniki ucznia z egzaminu gimnazjalnego nie są standardowo dostępne elektronicznie dla szkół ponadgimnazjalnych, w których rozpoczynają oni naukę. Oznacza to, że szkoły, jeśli chcą wykorzystać informacje z wcześniejszego egzaminu w procesie dydaktycznym, muszą te informacje same pozyskać, np. sumy punktów z danego egzaminu można odczytać z papierowych zaświadczeń. Dzieje się tak, ponieważ system egzaminów zewnętrznych nie posiada informacji, do której szkoły trafia uczeń po zakończeniu kształcenia na danym etapie. Informacja o tym jest pozyskiwana, gdy ta szkoła zgłasza go do następnego egzaminu.

¹¹ Obecnie wskaźniki EWD są liczone przez Centralną Komisję Egzaminacyjną.

Oczywiście, szkoły mogą po prostu zgłosić się z prośbą o te dane do odpowiedniej OKE, podając informacje pozwalające na identyfikację uczniów. Znacznie lepsze byłoby tutaj jednak rozwiązanie systemowe. Rozwiązaniem, które odpowiada na tę potrzebę, jest tak zwana diagnoza na wejściu, wdrożona przez OKE w Krakowie. Szkoła ma możliwość za pomocą dedykowanego serwisu wpisania do formularza danych identyfikacyjnych uczniów, którzy rozpoczęli w niej naukę. Wyniki tych uczniów są automatycznie pobierane z baz danych komisji i przekazywane do szkoły za pomocą raportu. Dzięki temu szkoła ma dostęp do podstawowych danych egzaminacyjnych i może wykorzystywać je do planowania pracy dydaktycznej z uczniami.

Podsumowanie

Od czasu pierwszego egzaminu zewnętrznego w Polsce znacznie zmieniła się rzeczywistość, w której funkcjonujemy. Obecnie istniejące rozwiązania z zakresu technologii informacyjnych znacznie zwiększają możliwości przetwarzania oraz prezentowania różnego rodzaju danych, także danych egzaminacyjnych, w atrakcyjny sposób. Jednak te możliwości wydają się nie być w pełni wykorzystywane w systemie oświaty w Polsce. Główną przeszkodą wydaje się jednak przygotowanie odbiorców do właściwego wykorzystywania wyników. Brak wiedzy o samym egzaminie, jego konstrukcji, treści, których dotyczy, a także wiedzy statystycznej pozwalającej odczytywać sprawnie komunikaty, nie pozwalają w pełni wykorzystać informacji, których dostarcza system egzaminów zewnętrznych. W kontekście tych przeszkód wydaje się uzasadnione ponowne rozważenie szerszego wprowadzenia do komunikatów wyników egzaminacyjnych kierowanych do szkół idei treściowego znaczenia wyników (Niemierko, 2004; Szmigel, 2004), które są bardzo zbliżone do idei opisywanej w literaturze jako *standard setting* (Cizek, 2006). Oczywiście zawsze należy pracować nad tym, by komunikaty o wynikach stawały się coraz lepsze. Na podstawie przeglądu literatury Goodman i Hambelton zaproponowali w 2004 roku rekomendacje dotyczące sposobu tworzenia raportów o wynikach, kierowanych do bezpośrednio zainteresowanych nimi osób. Najważniejsze zasady podawane przez autorów to:

- tworzenie raportów, które są jasne, spójne i atrakcyjne wizualnie;
- raporty powinny mieć formę i zakres wspomagający interpretację tabel i wykresów;
- należy unikać statystycznego i technicznego żargonu;
- najważniejsze terminy powinny być zdefiniowane i wyjaśnione na przykładach;
- szeroką publikację komunikatów powinno poprzedzić sprawdzenie ich odbioru w pilotażu;
- raporty powinny być dostosowywane do potrzeb specyficznej grupy odbiorców.

Po 13 latach od publikacji ich artykułu są one nadal aktualne i powinny być brane pod uwagę podczas myślenia o rozwoju sposobów komunikowania wyników egzaminów zewnętrznych w Polsce.

Bibliografia

- Cizek, G., (2006). *Standard Setting* [w:] red. Downing, S., Haladyna, T., *Handbook of test development*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Goodman, D. P., Hambleton, R. K. (2004). *Student test score reports and interpretive guides: Review of current practices and suggestions for future research*. *Applied Measurement in Education*, 17(2), 145–221.
- Goban-Klas, T., (2001). *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kulon, F., (2010). *Ocena systemu egzaminów zewnętrznych przez nauczycieli szkół gimnazjalnych i podstawowych* [w:] red. Niemierko, B., Szmigel, M. K., *Teraźniejszość i przyszłość oceniania szkolnego*. Kraków: GRUPA TOMAMI, PTDE.
- Matuszczak, K., Stożek, E., (2013). *W poszukiwaniu przykładów dobrej praktyki EWD* [w:] red. Niemierko, B., Szmigel, M. K., *Polska edukacja w świetle diagnoz prowadzonych z różnych perspektyw badawczych*. Kraków: GRUPA TOMAMI, PTDE.
- Rappe, A., (2013). *Opinie nauczycieli i dyrektorów o systemie egzaminów zewnętrznych na podstawie badań prowadzonych przez zespół EWD* [w:] red. Niemierko, B., Szmigel, M. K., *Polska edukacja w świetle diagnoz prowadzonych z różnych perspektyw badawczych*. Kraków: GRUPA TOMAMI, PTDE.
- Rappe, A., Peter, J. (2010). *Opinie nauczycieli i egzaminatorów o systemie egzaminów zewnętrznych* [w:] red. Niemierko, B., Szmigel, M. K., *Teraźniejszość i przyszłość oceniania szkolnego*. Kraków: GRUPA TOMAMI, PTDE.
- Ryan, J., (2006). *Practices, Issues, and Trends in Student Test Score Reporting* [w:] red. Downing, S., Haladyna, T., *Handbook of test development*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Skórska P., Koniewski M., Majkut P., (2012). *Obiektywność oceny stopnia spełnienia wymagań stawianych przez państwo szkołom w ramach Systemu Ewaluacji Oświaty* [w:] red. Niemierko, B., Szmigel, M. K., *Regionalne i lokalne diagnozy edukacyjne*. Kraków: GRUPA TOMAMI, PTDE.
- Stożek, E., (2008). *Refleksyjny praktyk wobec edukacyjnej wartości dodanej*. [w:] red. Niemierko, B., Szmigel, M. K., *Uczenie się i egzamin w oczach nauczyciela*. Kraków: GRUPA TOMAMI, PTDE.
- Szaleniec, H., Skórska, P., Koniewski, M., Majkut, P., Kulon, F., (2014) *Jakość testów egzaminacyjnych* [w:] red. Dolata, R., Sitek, M., *Egzaminy zewnętrzne w polityce i praktyce edukacyjnej. Raport o stanie edukacji 2014*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Szmigel, M., K., (2011). *Portal internetowy My School, źródłem informacji o jakości nauczania w australijskich szkołach* [w:] red. Niemierko, B., Szmigel, M. K., *Uczenie się i egzamin w oczach nauczyciela*. Kraków: GRUPA TOMAMI, PTDE.
- Szmigel, M., K., (2008). *Wykorzystanie edukacyjnej wartości dodanej w lokalnej polityce oświatowej* [w:] red. Niemierko, B., Szmigel, M., K., *Ewaluacja w edukacji: koncepcje, metody, perspektywy*. Kraków: GRUPA TOMAMI, PTDE.